

A SZÉKESFEHÉRVÁRI PRÉPOSTOK A 14. SZÁZAD ELSŐ HÁROM ÉVTIZEDÉBEN. MEGJEGYZÉSEK AZ ARCHONTOLÓGIÁHOZ

THE PROVOSTS OF SZÉKESFEHÉRVÁR IN THE FIRST THREE DECADES OF THE 14TH CENTURY. NOTES ON ARCHONTOLOGY

Kertész Balázs

tudományos főmunkatárs,
Városi Levéltár és Kutatóintézet (Székesfehérvár)

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány a fehérvári káptalan 1301 és 1457 közötti, a közelmúltban megjelent archontológiájához kapcsolódik: kiegészítéseket és javításokat tartalmaz a prépostok sorához a 14. század első három évtizedében, emellett a prépostválasztás módjának és a méltóságviselő kanonokok rangsorának a kérdését is érinti.

ABSTRACT

The study is related to the recently published archontology of the Chapter of Fehérvár between 1301 and 1457: it contains additions and corrections to the list of provosts in the first three decades of the 14th century, and also touches upon the method of provost election and the ranking of the canons holding the office.

Kulcsszavak: székesfehérvári prépostok, archontológia, prépostválasztás

Keywords: the provosts of Székesfehérvár, archontology, provost election

A fehérvári Szűz Mária-egyház társaskáptalanjának 1301 és 1457 közötti archontológiáját Ribí András állította össze.¹ E szerint a 14. század első három évtizedében a következő prépostok követték egymást: üresedés (1304. január 7.), Tamás (1304. június 12. – 1304. augusztus 4.), János (Berke fia) (1307. augusztus 26. – 1322. március 21.), László (1322. május 28. – 1323. október 31.), Tamás (Tamás fia) (1323. október 18. – 1324. április 17. előtt), András (Mohorai) (1324. április 17. – 1330. november 10.).² A jelen tanulmányban egyrészt az archontológia említett szakaszának a kiegészítésére és javítására, másrészt – László *electio*-ja kapcsán – a prépostválasztás módjára és a méltóságviselő kanonokok rangsorára vonatkozó észrevételek megfogalmazására kerül sor.

¹ *Ribi András*: A fehérvári káptalan archontológiája (1301–1457). Turul 91. (2018) 132–154.

² *Ribi A.*: A fehérvári káptalan i. m. 134–135.

Mint látható, a felsorolás az 1304. évvel kezdődik, ezért első lépésként azt a kérdést kell megvizsgálnunk, hogy miként alakult a préposti méltóság sorsa a század első éveiben.³ A vizsgálatot a 13. század végével, Bicskei Botond fia Gergely prépostságával kell kezdenünk.

Bicskei Gergely 1295. szeptember 2. és 1298. január 18. között fehérvári *electus*ként szerepel a forrásainkban.⁴ E méltósággal részben egyidejűleg, 1297 októbere és 1298 februárja között ő töltötte be az alkancellári tisztséget is, ami arra utal, hogy III. András király bizalmi embere volt.⁵ Minden bizonnyal ez a körülmény is közrejátszott abban, hogy az uralkodó egyik legtekintélyesebb támogatója, Lodomér esztergomi érsek halála után, valamikor 1298. február 12. előtt az esztergomi káptalan őt választotta meg érsekké.⁶ Ennek következtében Fehérváron új prépost választására került sor: a káptalan 1298. május 30-án kelt privilegialis oklevelének a méltóságsorában már László *electus* szerepel.⁷ Hozzá kell tennünk: a kutatás jelenlegi állása szerint csak ez az egy forrás tájékoztat arról, hogy László fehérvári *electus* volt.⁸

Ismert, hogy Gergely az esztergomi érsekké történt megválasztását követően, szembefordulva III. András királlyal és az őt támogató püspöki karral, a magyar trónra igényt tartó nápolyi Anjoukhoz pártolt.⁹ VIII. Bonifác pápa ebben a kényes helyzetben nem erősítette meg Gergelyt az érseki székből, ehelyett 1299. január 28-án – tehát körülbelül egy évvel azután, hogy Gergelyt érsekké választották – az esztergomi érsekség és a fehérvári prépostság kormányzásával bízta meg.¹⁰ A kinevező oklevel-

³ Engel Pál 1996-ban megjelent összeállítása szintén az 1304. évvel kezdődik. *Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II.* (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.) Bp. 1996. I. 82.

⁴ *Kertész Balázs: A székesfehérvári káptalan archontológiája és oklevéladó tevékenysége az Árpád-korban.* (Közlemények Székesfehérvár történetéből) Székesfehérvár 2022. 46. A megválasztására 1295. máj. 21. után és jún. 29. előtt került sor. Uo. 46. 264. jegyz. Gergely ezt megelőzően fehérvári örkanonok volt. Uo. 50.

⁵ *Zsoldos Attila: Magyarország világi archontológiája 1000–1301.* (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.) Bp. 2011. 113.

⁶ *Continuatio Vindobonensis 1267–1302, 1313–1327.* Ed. Wilhelmus Wattenbach. In: *Monumenta Germaniae historica. Scriptorum 9.* Ed. Georgius Heinrichus Pertz. Hannoverae 1851. 720. Lásd *Szende László: Bicskei Gergely.* In: *Esztergomi érsekek 1001–2003.* Szerk. Beke Margit. Bp. 2003. 135. Vö. *Zsoldos A.: Archontológia i. m.* 82.

⁷ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI.* Studio et opera Georgii Fejér. Budae 1829–1844. VI/2. 166.

⁸ *Kertész B.: A székesfehérvári káptalan archontológiája i. m.* 46.

⁹ *Szende L.: Bicskei Gergely i. m.* 135–137.

¹⁰ *Vetera monumenta historica Hungarum sacram illustrantia I–II.* Ed. Augustinus Theiner. Romae 1859–1860. (a továbbiakban: Theiner) I. 382–383.

ben többek között a következőket olvashatjuk: „... téged hivatalunknál fogva, apostoli hatalmunk teljességéből a mondott esztergomi egyház lelkiekben és világiakban való gondnokává rendelünk a mondott [ti. római] egyház tetszése tartamáig, rád bízván úgy annak [ti. az esztergominak], mint a mondott fehérvári egyháznak az általános és szabad, lelkiekben és világiakban való kormányzását...”¹¹ Az egyházfő az oklevél szövegét az esztergomi káptalannak, Esztergom város és az esztergomi egyházmegye klérusának, az esztergomi egyház *vasallus*ainak és az érseki tartomány püspökeinek, valamint – az érintettség okán – a fehérvári káptalannak is elküldte.¹² Az utóbbi kiadványban a kinevező oklevél szövegét követő, a káptalannak szóló utasításban a pápa a fehérvári egyház *administrator*ának és prépostjának nevezte Gergelyt.¹³ Fontos tehát rögzíteni: az *administrator*ok olyan klerikusok voltak, akik a pápa megbízásából ideiglenesen látták el egy adott egyházi tisztség és az ahhoz tartozó javadalom igazgatásának feladatát, például olyankor, amikor a tisztség üresedésben volt.¹⁴ Emellett a következőkre is érdemes felhívni a figyelmet. A kinevező oklevél csak arról emlékezik meg, hogy Gergelyt először fehérvári préposttá, majd esztergomi érsekké választották,¹⁵ arról azonban nem ejt szót, hogy miután Gergelyt az esztergomi érseki székbe emelték, a fehérvári káptalan új prépostot választott a feljebb említett László személyében, és olyan állítás sem olvasható az oklevélben, amely szerint a prépostság üresedésben volt. Sajnos adatok hiányában nem tudunk választ adni

¹¹ Thoroczkay Gábor fordítása, lásd *Thoroczkay Gábor*: Az esztergomi érsekség kormányzata a XIII–XIV. század fordulóján. A XIV. századi krónikakompozíció 188. fejezetének kritikájához. In: *Uő*: Írások az Árpád-korról. Történeti és historiográfiai tanulmányok. (TDI Könyvek 9.) Bp. 2009. 146. A latin eredeti: „... te ex officio nostro et apostolice plenitudine potestatis in spiritualibus et temporalibus procuratorem dicte Strigoniensis ecclesie usque ad dicte sedis beneplacitum ordinamus, tibi administrationem tam eius, quam dicte Albensis ecclesiarum generalem et liberam in spiritualibus et temporalibus committentes...” Theiner I. 383.

¹² Theiner I. 383–384.

¹³ „Quocirca universitati vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus eidem G[regorio] tanquam administratori eiusdem Albensis ecclesie a nobis, ut predicatur, ordinato, quamdiu administrationem huiusmodi gesserit, humiliter intendentes, et exhibentes ei tanquam eiusdem ecclesie Albensis preposito obedientiam et reverentiam debitam et devotam, eius salubria monita et mandata suscipiatis devote, ac efficaciter adimplere curetis...” Theiner I. 384.

¹⁴ *Kiss Gergely*: A pápai képviselő. In: *Varietas delectat*. A pápai-magyar kapcsolatok sokszínűsége a 11–14. században. Szerk. Kiss Gergely. (DeLegatOnline Könyvek 1.) Pécs 2019. 48–49.; *Maléth Ágnes*: A Magyar Királyság és a Szentszék kapcsolata I. Károly korában (1301–1342). (DeLegatOnline Könyvek 2.) Pécs 2020. 127–130.; *Thoroczkay G.*: Az esztergomi érsekség i. m. 146–148.

¹⁵ „... tu, qui in Albensis ecclesie Vesprimiensis diocesis prepositum primo, et subsequenter in archiepiscopum Strigoniensem electus fuisti...” Theiner I. 383.

arra a kérdésre, hogy László még fehérvári *electus* volt-e akkor, amikor VIII. Bonifác 1299. január 28-án kinevezte Gergelyt a fehérvári egyház *administrator*ává. Az mindenesetre bizonyos, hogy Gergely mint esztergomi választott érsek soha nem részesült pápai megerősítésben,¹⁶ 1303. szeptember 7-én bekövetkezett haláláig az esztergomi – és a fehérvári – egyház *administradora* maradt.¹⁷ Ő maga ugyanakkor rendszeresen esztergomi, illetve esztergomi és fehérvári *electus*nak is titulálta magát.¹⁸

Az elmondottak alapján tehát megállapítható, hogy 1299. január 28-tól 1303. szeptember 7-ig Bicskei Gergely mint a pápa által megbízott *administrator* kormányozta a fehérvári egyházat.

Az archontológiában a prépostok sora azzal a megállapítással kezdődik, hogy a méltóság 1304. január 7-én üresedésben volt.¹⁹ A hivatkozott forrás XI. Benedek pápának az említett napon kelt oklevele, amelyben arra utasította Ágoston zágrábi püspököt, hogy tartson vizsgálatot a fehérvári egyház prépostságával kapcsolatban, amely méltóságra a mondott egyház szokása szerint a káptalan választja a prépostokat. Amennyiben már választottak prépostot, és az *electio* szabályos volt, pápai auktoritással erősítse azt meg, ellenkező esetben pedig gondoskodjon a prépostságra alkalmas magyarországi személyről.²⁰ A pápa tehát nem volt tisztában azzal, hogy a fehérvári prépostság be volt-e töltve, éppen ezért parancsolta meg a zágrábi püspöknek, hogy az ügyben tartson vizsgálatot, következésképpen az oklevél alapján nem állíthatjuk azt, hogy a préposti méltóság üresedésben volt.

A folytatásban Tamás prépost következik, akinek a méltóságviselése az archontológia szerint 1304. június 12. és 1304. augusztus 4. között mutatható ki.²¹ Itt a második évszám 1305-re javítandó.²² Az a meg-

¹⁶ Maléth Á.: A Magyar Királyság i. m. 147.

¹⁷ Anjou-kori oklevéltár I–XV., XVII–XXXVIII., XL., XLII., XLIV., XLVI–XLIX., L–LI. Szerk. Almási Tibor – B. Halász Éva – Blazovich László – Géczy Lajos – Köfalvi Tamás – Kristó Gyula – Papp Róbert – Piti Ferenc – Rábai Krisztina – Sebők Ferenc – Teiszler Éva – Tóth Ildikó. Bp.–Szeged 1990–2022. (a továbbiakban: AOkt.) I. 81., 89., 142., 278., 279., 550. sz. Gergely halálának az időpontjához és körülményeihez lásd Szende L.: Bicskei Gergely i. m. 140.; Hunyadi Sándor: Bicskei Gergely választott esztergomi érsek (1298–1303). Egyháztörténeti Szemle 22. (2021) 2. sz. 185.

¹⁸ AOkt. I. 81., 142., 278., 279., 317., 417. sz. Az utóbbi oklevél hitelessége megkérdőjelezhető. Kiss Gergely: VIII. Bonifác és Magyarország (1290–1303). A pápai hatalmi legitimációs elképzelések és kormányzat összefüggései. Századok 152. (2018) 1360. 27. jegyz.

¹⁹ Ribi A.: A fehérvári káptalan i. m. 134.

²⁰ Theiner I. 411–412. Vö. AOkt. I. 538. sz.

²¹ Ribi A.: A fehérvári káptalan i. m. 134.

²² AOkt. I. 759. sz.; Engel P.: Archontológia i. m. I. 82.

jegyzés, amely szerint Tamás a prépostsága után volt esztergomi érsek,²³ szintén helyesbítendő, mivel már 1305. február 17. előtt – valószínűleg már 1304 végén – megválasztották az esztergomi főpapi méltóságba, ami azt jelenti, hogy egy darabig egyidejűleg állt a fehérvári prépostság és az esztergomi érsekség élén.²⁴

Tamást Bogátradvány nembeli Berke fia János követte a préposti méltóságban.²⁵ 1307. augusztus 26-án már valóban János vezette a fehérvári egyházat,²⁶ megjegyzendő azonban, hogy ekkor még csak *electus* volt.²⁷ Ugyanígy szerepel a fehérvári káptalan 1309. március 7-i oklevelében is.²⁸ Az első olyan oklevél, amelyben János már nem *electusként*, hanem prépostként fordul elő, I. Károly király 1309. május 8-án kelt diplomája.²⁹ Az archontológia szerint János 1322. március 21-ig mutatható ki prépostként, azonban még egy 1322. április 7-i királyi oklevél is így említi.³⁰ Kükküllői főesperességének az ideje a megadottnál (1309–1314) jóval hosszabb intervallumot ölelt fel: a legkorábbi dátuma 1300. október 13., a legkésőbbi 1322. április 7.³¹

János utódja, László 1322. május 28-tól tűnik fel fehérvári *electus*-ként.³² A megerősítésére 1322. október 6-án került sor.³³ XXII. János pápa Avignonban kelt megerősítő oklevele, amelyet az egyházfő László prépostnak címzett, azért is fontos a számunkra, mert ismerteti a választás módját. E szerint miután János prépost halálával a prépostság megüresedett, a káptalan összejött a választásra, azonban a tárgyalások nem értek el eredményt, ezért úgy döntöttek, hogy megegyezés útján jutnak

²³ *Ribi A.*: A fehérvári káptalan i. m. 134. 21. jegyz.

²⁴ AOkt. I. 710. sz.; Engel P.: Archontológia i. m. I. 63.; *Beke Margit*: II. Tamás. In: Esztergomi érsek i. m. 145.; *Skorka Renáta*: Fehérvár az interregnum időszakában. In: In medio regni Hungariae. Régészeti, művészettörténeti és történeti kutatások „az ország közepén”. Szerk. Benkő Elek – Orosz Krisztina. Bp. 2015. 365–366.

²⁵ A származásához lásd *Skorka R.*: Fehérvár az interregnum időszakában i. m. 367.; *Hegyi Géza*: Az erdélyi káptalan Árpád- és Anjou-kori archontológiája (1199–1387). Turul 92. (2019) 78.

²⁶ *Ribi A.*: A fehérvári káptalan i. m. 134.

²⁷ AOkt. II. 230. sz.; Engel P.: Archontológia i. m. I. 82.

²⁸ AOkt. II. 586. sz.

²⁹ AOkt. II. 634. sz.

³⁰ AOkt. VI. 519. sz. János két 1322. máj. 28. előtt kelt királyi oklevélben szintén fehérvári prépostként szerepel: AOkt. VI. 591., 592. sz.

³¹ *Hegyi G.*: Az erdélyi káptalan i. m. 78. János életéhez lásd még *Maléth Á.*: A Magyar Királyság i. m. 299.

³² *Ribi A.*: A fehérvári káptalan i. m. 134.; AOkt. VI. 594. sz. Egy 1322. jan. 4-re datált hamis oklevélben már fehérvári prépostként szerepel: AOkt. VI. 400. sz.

³³ AOkt. VI. 790. sz.

dűlőre.³⁴ Ennek érdekében három személyre, Chama budai prépostra, János örkanonokra és Albert fia Péterre, fehérvári kanonokra bízta az *electiót*, akik egyhangúan László titeli prépostra szavaztak, az eredményt pedig az említett Chama hirdette ki a káptalan előtt, amely elfogadta és jóváhagyta azt. Később László a káptalan kérésére, miután bemutatták neki a választásról szóló határozatot, elfogadta a választást – tehát László magán a káptalani gyűlésen nem volt jelen. Ezt követően a káptalan küldöttei és László felkeresték a Szentszéket, ahol bemutatták a választásról készített dekrétumot és kérték az *electio* megerősítését. A pápa a választást és László személyét három bíborossal vizsgálta meg,³⁵ s a jelentésük alapján megerősítette az *electiót*, Lászlót pedig fehérvári préposttá nevezte ki.³⁶

A választás módjával kapcsolatban nem kerülheti el a figyelmünket, hogy a káptalan által megbízott három személy közül az egyik Chama budai prépost volt, akire, mint láttuk, fontos szerep hárult: a pápai megerősítő oklevél a három személy közül elsőként őt nevezte meg, és ő volt az, aki a szavazás eredményét ismertette a káptalan előtt. Az *electió*ban játszott kiemelkedő szerepe érthetőbbé válik, ha feltételezzük, hogy fehérvári kanonok is volt: a pápai oklevél vonatkozó részlete mindenesetre így is értelmezhető.³⁷ 1341-ből és 1344-ből származó források említik is a Chama halála miatt megüresedett fehérvári kanonoki javadalmat, igaz, ezekből a dokumentumokból nem derül ki, hogy Chama mikortól rendelkezett kanonoksággal a fehérvári egyházban.³⁸

Az, hogy a káptalan kiket bízott meg a választással, a méltóságviselő kanonokok rangsorának a kérdése szempontjából is figyelembe vehető.

³⁴ „... *deliberantes ad electionem futuri prepositi per viam procedere compromissi...*” Theiner I. 482.

³⁵ Maléth Á.: A Magyar Királyság i. m. 304.

³⁶ Theiner I. 482–483.; AOkt. VI. 790. sz. A pápa ugyanezen a napon a fehérvári káptalanhoz is intézett egy oklevelet, amelyben megparancsolta a testületnek, hogy László prépostot, amikor hozzájuk érkezik, tisztelettel fogadják. AOkt. VI. 791. sz.

³⁷ „... *dilectis filiis Chame preposito Budensis eiusdem diocesis, Iohanni perpetuo custodi et Petro Alberti eiusdem Albensis ecclesiarum canonicis ... concesserunt unanimiter potestatem...*” Theiner I. 482. A szöveg megfogalmazása szerint a fehérvári kanonokság nemcsak János custosra és Albert fia Péterre vonatkoztatható, hanem Chamára is. János örkanonokhoz és Albert fia Péter kanonokhoz lásd *Ribi A.*: A fehérvári káptalan i. m. 137., 153. Chama csupán egy 1344. évi adat alapján szerepel az archontológiában, lásd uo. 147.

³⁸ AOkt. XXV. 126., 597. sz.; Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez. III. 1340–1359. Regesztákban jegyzetekkel közléteszi Hegyi Géza és W. Kovács András közreműködésével Jakó Zsigmond. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 47.) Bp. 2008. 223. sz.

Ami az Árpád-kort illeti, a kutatás jelenlegi állása szerint a *custos* legkétsőbb a 13. század második felében már a legtekintélyesebb méltóságnak számított a prépost után, megelőzve a *cantort*. A *lector* helyzetének a megítélése ugyanakkor rendkívül bizonytalan, még az is kérdéses, hogy mikortól tekintették méltóságviselőnek.³⁹ Mint láttuk, a káptalan 1322-ben Chama budai prépostot – aki feltehetőleg fehérvári kanonok is volt –, János örkanonokot és Albert fia Péter kanonokot bízta meg a választással. A fehérvári méltóságviselő kanonokok közül tehát csak a *custos* szerepelt a megbízottak között, ami szintén azt támasztja alá, hogy a prépost után az örkanonok következett a rangsorban.⁴⁰

Ezek után térjünk vissza László prépostságához! Az archontológia szerint László, aki egyszersmind alkancellár is volt, 1323. október 31-ig mutatható ki a káptalan élén, az utódja azonban már tizenhárom nappal korábban, október 18-án feltűnik⁴¹ – és ahogy azt később látni fogjuk, október 18-án már valóban új prépostja volt a fehérvári egyháznak. Mivel az archontológia nem ad magyarázatot az ellentmondásra, meg kell vizsgálnunk azt a kérdést, hogy László meddig állt a káptalan élén. Az 1323. október 31-i dátum I. Károly király egyik, ugyanezen a napon kelt oklevélén alapszik, amelynek a *datum per manus* formulájában László fehérvári prépost, alkancellár szerepel.⁴² Az Anjou-kori oklevéltár regesztájának a végén olvasható megjegyzést azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül. E szerint „László alkancellár szerepeltetése az oklevél hitelességét kétségessé teszi.”⁴³ Károlytól még két olyan oklevél maradt fenn, amelyek szintén 1323. október 31-én keltek, és amelyek *datum per manus* formulát is tartalmaznak. Az egyikben ugyancsak László fehérvári prépost, alkancellár neve olvasható, a regeszta pedig ebben az esetben is utal arra, hogy a kiadvány hitelessége gyanús.⁴⁴ A másik oklevélben viszont András pécsi olvasókanonok és alkancellár szerepel, ami a tényleges helyzetet tükrözi: az alkancellársága 1323. október 8-ától adatolható.⁴⁵ Az elődje, László fehérvári prépost hiteles oklevelek szerint 1323. augusztus 30-ig mutatható ki alkancellárként, szeptember 20-án és 22-én pedig már üre-

³⁹ Kertész B.: A székesfehérvári káptalan archontológiája i. m. 12–13., 17–22.

⁴⁰ 1322-ben az éneklőkanonoki méltóság betöltött volt, a lector személyére azonban az 1322 körüli években nincs adatunk. Ribi A.: A fehérvári káptalan i. m. 136.

⁴¹ Ribi A.: A fehérvári káptalan i. m. 134.

⁴² Ribi A.: A fehérvári káptalan i. m. 134.; AOkt. VII. 549. sz.

⁴³ AOkt. VII. 549. sz.

⁴⁴ AOkt. VII. 548. sz.

⁴⁵ Engel P.: Archontológia i. m. I. 90. András pécsi olvasókanonokhoz lásd Timár György: Pécs egyházi társadalma Károly Róbert korában. In: Baranyai helytörténetírás 1981. (Pécs 1982.) 35–36.; Koszta László: A pécsi székeskáptalan hiteleshelyi tevékenysége (1214–1353). (Tanulmányok Pécs történetéből 4.) Pécs 1998. 99–100.

sedésben volt a tisztség.⁴⁶ Hozzátehetjük: László fehérvári prépostként hiteles oklevelekben szintén 1323. augusztus 30-án fordul elő utoljára, mégpedig ugyanabban a két királyi oklevélben, amelyekben alkancellárként is utoljára szerepel.⁴⁷ Nagy valószínűséggel 1323. szeptember 20. előtt elhunyt, vagy legalábbis alkalmatlanná vált mind a préposti, mind az alkancellári teendőik ellátására. 1324 júliusában már néhaiként említették.⁴⁸

Lászlóval kapcsolatban megemlítendő még, hogy a „volt titeli prépost”⁴⁹ megjelölés pontosításra szorul. Mint láttuk, László már titeli prépost volt, amikor 1322 tavaszán megválasztották a fehérvári egyház előjárójává,⁵⁰ de még ezután is, egészen 1322 decemberéig kimutatható titeli prépostként, tehát a két méltóságot egy ideig együtt töltötte be.⁵¹

László utódját a fehérvári káptalan 1323. október 18-án kelt oklevelének a méltóságsorában említik először, az oklevélíró azonban a nevének csak az első két betűjét („Ch”) írta le.⁵² Eszerint ekkor a budai prépost volt a fehérvári *electus*.⁵³ Ribi András a „Ch” rövidítést „Th”-nak olvasta és Tamásként oldotta fel, s egy alább ismertetendő pápai oklevelet is felhasználva arra a következtetésre jutott, hogy Tamás fia Tamás követte Lászlót a prépostságban.⁵⁴ Tamás fia Tamás azonban, ahogy azt látni fogjuk, sohasem létezett. A fehérvári *electus* személyét azzal a Blinjai Tamás fia Chamával azonosíthatjuk, akinek a budai prépostsága 1316-tól kezdve

⁴⁶ Engel P.: Archontológia i. m. I. 90. 1323. szept. 20-i és 22-i királyi oklevelek szerint az alkancellári szék üresedésben volt, a pecsétet pedig már ekkor az az András pécsi olvasókanonok őrizte, aki okt. 8-án már alkancellárként tűnik fel. AOkt. VII. 473., 474., 475. sz.

⁴⁷ AOkt. VII. 431., 432. sz.

⁴⁸ AOkt. VIII. 335. sz.

⁴⁹ Ribi A.: A fehérvári káptalan i. m. 134.

⁵⁰ AOkt. VI. 790. sz.

⁵¹ C. Tóth Norbert: A kalocsa-bácsi főegyházmegye káptalanjainak középkori archontológiája. (Kalocsa Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 15. Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 11.) Kalocsa 2019. 137.

⁵² „... reverendo viro, magistro Ch. preposito Budense (recte: Budensi), electo, Petro cantore, Iohanne custode, Iacobo decano ecclesie nostre existentibus.” Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: DF) 207132.

⁵³ Az Anjou-kori oklevéltár regesztájában olvasható „választott budai prépost” meghatározás helytelen. AOkt. VII. 516. sz.

⁵⁴ Ribi A.: A fehérvári káptalan i. m. 134–135.

1324-ig folyamatosan adathozható,⁵⁵ és aki – ahogy arról már szó esett – az előző év tavaszán fontos szerepet játszott László megválasztásában.⁵⁶

Tamás fia Tamás fehérvári *electus* mindössze egy forrás, XXII. János pápa 1324. július 7-i oklevele említi. E szerint László fehérvári prépost halála után a káptalan Tamás fia Tamást választotta préposttá, jóllehet Tamás a kánonok rendelkezéseivel szemben és pápai fölmentés nélkül egyszerre két javadalmat is bír: a budai prépostságot és a kükülői főesperességet. A pápa ezért a fehérvári prépostságot üresedésben lévőknek, az adományozását pedig a Szentszékre háramlottnak nyilvánítja, és megparancsolja az esztergomi érseknek, a nagyprépostnak és a Szent Tamás-egyház prépostjának, hogy a fehérvári prépostságot, I. Károly magyar király kérését is figyelembe véve, adják András pécsi olvasókanonoknak, királyi alkancellárnak. Az egyházfő ugyanakkor a pécsi *lectoriát* üresedésben lévőknek nyilvánítja.⁵⁷ Az oklevél tehát a László halála után megválasztott prépostot Tamás fia Tamásnak nevezi, a most ismertető érvek azonban azt bizonyítják, hogy a forrásban tévesen szerepel a Tamás név.⁵⁸ Mint láttuk, a fehérvári káptalan László halála után nem egy Tamás fia Tamás nevű személyt választott préposttá, hanem Chamát, akinek az apját valóban Tamásnak hívták.⁵⁹ A pápai oklevél szerint az újonnan megválasztott prépost két javadalmat is bírt: a budai prépostságot és a kükülői főesperességet. Mindkét megállapítás igaz Chamára: láthattuk, hogy a megválasztásakor már több éve ő töltötte be a budai prépostságot, emellett 1324-től 1335-ig kükülői főesperes is volt – Tamás fia Tamás nevű

⁵⁵ 1316. ápr. 8. előtt: AOklt. IV. 262. sz.; 1316. ápr. 18.: AOklt. IV. 263. sz.; 1316. szept. 10.: AOklt. IV. 319. sz.; 1317. jan. 6.: AOklt. IV. 389. sz.; 1317. jún. 27.: AOklt. IV. 501. sz.; 1317. júl. 8.: AOklt. IV. 515., 516. sz.; 1317. szept. 4.: AOklt. IV. 561. sz.; 1320. ápr. 6.: DF 236353.; 1320. nov. 15.: DF 238223.; 1321. dec. 8.: AOklt. VI. 337. sz., 1322. máj. 28. előtt: AOklt. VI. 790. sz.; 1323. okt. 18.: AOklt. VII. 516. sz. (Ez a fehérvári káptalan oklevele.); 1324. júl. 7.: AOklt. VIII. 335. sz.

⁵⁶ A személyéhez lásd C. Tóth N.: A kalocsa-bácsi főegyházmegye i. m. 30.; Hegyi G.: Az erdélyi káptalan i. m. 78., 85.; Maléth Á.: A Magyar Királyság i. m. 46–47., 48., 52., 53., 266–267., 351., 360.; Piti Ferenc: Kiegészítések az Anjoukori Oklevéltár XXVI. kötetéhez (1342). Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historica 135. (2013) 74., 79.

⁵⁷ Theiner I. 496.; AOklt. VIII. 335. sz.

⁵⁸ Az oklevélnek a témánk szempontjából fontos része a következő: „... *Thomam Thome clericum, tunc in diocesi Strigoniensi morantem, qui tamquam sue salutis immemor duo beneficia ecclesiastica curam animarum habentia, videlicet preposituram Budensis dicte diocesis et archidiaconatum de Kukulleu Transilvane ecclesiarum, contra statuta canonum absque dispensacione apostolica simul indebite detinebat, prout adhuc detinere dinoscitur, scienter eligere in prepositum ipsius Albensis ecclesie presumpserunt...*” Theiner I. 496.

⁵⁹ AOklt. VI. 337. sz.

küiküllői főesperesről ugyanakkor nincs tudomásunk.⁶⁰ Mindez egyértelművé teszi, hogy az oklevél idézett része valójában Chamára vonatkozik.

Az elmondottak alapján tehát Blinjai Tamás fia Chamát mint László prépost utódját fel kell vennünk az archontológiába, Tamás fia Tamást pedig, aki sosem létezett, törölnünk kell onnan.

A folytatásban azt a kérdést kell megvizsgálnunk, hogy Chama meddig tekinthető fehérvári *electus*nak, s mikortól számolhatunk András prépostságával.

XXII. János pápa feljebb ismertetett, 1324. július 7-i oklevele arról tanúskodik, hogy Chama akkor még fehérvári *electus* volt, s ehhez hozzátehetjük, hogy nyilván igénybe vett valamennyi időt, amíg a címzettek, az esztergomi érsek, a nagyprépost és a Szent Tamás-egyház prépostja megkapták a pápa parancsát, s annak eleget téve a fehérvári prépostságot András alkancellárnak juttatták. Források hiányában sajnos nem tudjuk, hogy ez pontosan mikor és hogyan zajlott le, annyi azonban megállapítható, hogy a pápai oklevélnél későbbi források már nem említik Chamát fehérvári *electus*ként.

Az archontológia szerint András már 1324. április 17-én fehérvári prépost volt,⁶¹ tehát jóval a már többször említett pápai oklevél kiadása előtt, akkor, amikor még Chama állt a fehérvári egyház élén. A hivatkozott forrás I. Károly e napon kelt oklevele, amelynek a *datum per manus* formulájában András alkancellár fehérvári prépostként szerepel.⁶² Blazovich László, az Anjou-kori oklevéltár vonatkozó kötetének az elkészítője azonban a „fehérvári” szó után felkiáltójelet tett, minden bizonnyal azért, mert ez egy kivételes eset, ugyanis az 1324. évből ez az egyetlen olyan királyi oklevél, amelynek a *datum per manus* formulájában András fehérvári prépostként fordul elő, a többi oklevélben előbb pécsi olvasókanonokként, majd budai prépostként találkozunk vele.⁶³ Az 1325. évi királyi oklevelek egy ideig szintén budai prépostnak nevezik, az utolsó ilyen kiadvány 1325. április 14-én kelt.⁶⁴ Az 1325. április 23-i oklevél az első, amelyben már nem budai, hanem fehérvári prépostként szerepel,⁶⁵ és ettől kezdve az 1325. évi királyi oklevelek *datum per manus* formulájában következetesen fehérvári prépostként fordul elő.⁶⁶ Mindezt figyelembe

⁶⁰ Hegyi G.: Az erdélyi káptalan i. m. 78. E szerint Chama főesperessége éppen a szóban forgó 1324. júl. 7-i pápai oklevéltől adatható, tehát a szerző is úgy gondolja, hogy a forrásban tévesen szerepel a Tamás név Chama helyett.

⁶¹ Ribi A.: A fehérvári káptalan i. m. 135. Engel Pál archontológiájában ugyanezt találjuk. Engel P.: Archontológia i. m. I. 82.

⁶² AOkt. VIII. 182. sz.

⁶³ AOkt. VIII. 327. (Index.) 1324. júl. 22-én még pécsi olvasókanonok, néhány nappal később, júl. 26-án pedig már budai prépost. AOkt. VIII. 352., 359. sz.

⁶⁴ AOkt. IX. 138. sz. Lásd még uo. 338. (Index.)

⁶⁵ AOkt. IX. 150. sz.

⁶⁶ AOkt. IX. 338. (Index.)

véve, András csak 1325. április 23-tól tekinthető fehérvári prépostnak. Az, hogy – kivételesen – már az 1324. április 17-i királyi oklevél is így nevezi, talán Károly király szándékát tükrözi, aki – ahogy azt feljebb láthattuk – közbenjárt a pápánál annak érdekében, hogy az alkancellárja a fehérvári egyház élére kerülhessen. Fontos hangsúlyozni, hogy András személyében olyan prépostja lett a fehérvári egyháznak, akit nem a káptalan választott, hanem – a magyar uralkodó kérésére – a pápa nevezett ki, érvénytelennek tekintve Chama megválasztását.⁶⁷ András az 1330. évi havasalföldi hadjárat során, a november 10. körül lezajlott csatában vesztette életét. A préposti méltóságot a haláláig betöltötte.⁶⁸

Az elmondottak alapján a fehérvári prépostok archontológiája a 14. század első három évtizedében a következőképpen határozható meg.⁶⁹

Gergely [Bicskei Botond fia]⁷⁰

1299. január 28-tól 1303. szeptember 7-ig a fehérvári egyház pápa által megbízott *administradora*.⁷¹

Tamás

1304. jún. 12. (AOkt. I. 627. sz.)

1305. aug. 4. (AOkt. I. 759. sz.)

János [Bogátradvány nembeli Berke fia]⁷²

1307. aug. 26. (AOkt. II. 230. sz.)⁷³

1322. ápr. 7. (AOkt. VI. 519. sz.)

⁶⁷ Theiner I. 496.; AOkt. VIII. 335. sz.

⁶⁸ *Veszprémi László – Somogyi Gréta*: Károly Róbert magyar király 1330. évi havasalföldi hadjárata és az ún. posadai csata historiográfiája. *Hadtörténelmi Közlemények* 127. (2014) 37. Vö. *Ribi A.*: A fehérvári káptalan i. m. 135.

⁶⁹ A prépostsággal egyidejűleg viselt méltóságokat és tisztségeket nem tüntetem fel, véleményem szerint ezek teljességre törekvő és pontos meghatározása további kutatást igényel.

⁷⁰ *Pór Antal*: Genealogiai kérdések. *Turul* 10. (1892) 121–122.

⁷¹ VIII. Bonifác pápa 1299. jan. 28-án nevezte ki Gergelyt az esztergomi érsekség és a fehérvári prépostság administratorává, lásd Theiner I. 382–383. Gergely a haláláig, 1303. szept. 7-ig e két egyház administratora maradt. Lásd a feljebb írtakat.

⁷² *Skorka R.*: Fehérvár az interregnum időszakában i. m. 367.; *Hegy G.*: Az erdélyi káptalan i. m. 78.

⁷³ Ekkor még *electus*. 1309. máj. 8-án már prépostként fordul elő. AOkt. II. 634. sz.

László

1322. máj. 28. (AOkt. VI. 594. sz.)⁷⁴

1323. aug. 30. (AOkt. VII. 431., 432. sz.)

Chama [Blinjai⁷⁵ Tamás fia⁷⁶]

1323. okt. 18. (DF 207132., vö. AOkt. VII. 516. sz.)

1324. júl. 7. (Theiner I. 496., vö. AOkt. VIII. 335. sz.)

András

1325. ápr. 23. (AOkt. IX. 150. sz.)⁷⁷

1330. nov. 10. körül (*Veszprémy L. – Somogyi G.: Károly Róbert i. m. 37.*)

⁷⁴ Ekkor még electus. A megerősítésére 1322. okt. 6-án került sor. AOkt. VI. 790. sz. – Egy 1322. jan. 4-re datált hamis oklevélben már fehérvári prépostként szerepel. AOkt. VI. 400. sz.

⁷⁵ *C. Tóth N.: A kalocsa-bácsi főegyházmegye i. m. 30.*

⁷⁶ AOkt. VI. 337. sz.

⁷⁷ XXII. János pápa 1324. júl. 7-én arra utasította az esztergomi érseket, a nagyprépostot és a Szent Tamás-egyház prépostját, hogy a fehérvári prépostságot adják András pécsi olvasókanonoknak és királyi alkancellárnak. Theiner I. 496.; AOkt. VIII. 335. sz.